

เชียงชื่น: ความสำคัญที่มีต่อการสร้างวีรกรรมของสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ
ในยวนพ่ายโคลงฉันท์¹

Chiang Chuen: The significance on King Borommatrailokkanat's heroic act
in Yuan Phai Khlong Dan

ปัทมา ธีฆประเสริฐกุล²
Pattama Theekaprasertkul²
ชลดา เรืองรักษ์ลิขิต³
Cholada Ruengruglikit³

¹บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์เรื่อง “ยวนพ่ายโคลงฉันท์: ความสำคัญที่มีต่อการสร้างชนและพัฒนาการของวรรณคดีประเภทयोพระเกียรติของไทย” ซึ่งมีศาสตราจารย์ ดร. ชลดา เรืองรักษ์ลิขิต เป็นอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ และได้รับทุนสนับสนุนจากโครงการปริญญาเอกกาญจนาภิเษก ของสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย

²นิสิตปริญญาเอก สาขาวรรณคดีไทย ภาควิชาภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และอาจารย์ประจำภาควิชาภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร

³Ph.D. candidate, Department of Thai, Faculty of Arts, Chulalongkorn University , and lecturer, Department of Thai, Faculty of Arts, Silpakorn University.

E-mail : pattamathee@hotmail.com

³ ศาสตราจารย์ประจำภาควิชาภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

³ Professor of Department of Thai, Faculty of Arts, Chulalongkorn University.

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความสำคัญของเมืองเชียงขึ้นในยุวนพ่ายโคลงต้นที่มีผลต่อการสร้างวีรกรรมของสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ ผลการศึกษาพบว่าเมืองเชียงขึ้นหรือเมืองเซียงเป็นเมืองที่มีความสำคัญควบคู่กับเมืองสุโขทัยในสมัยที่อาณาจักรสุโขทัยยังรุ่งเรือง ในสมัยอยุธยาเมืองเชียงขึ้นเคยเป็นเมืองหนึ่งในอาณาจักรอยุธยาจนกระทั่งพระยาเซียงเอาใจออกห่างไปเข้ากับล้านนา การกล่าวถึงเมืองเชียงขึ้นในเอกสารทางประวัติศาสตร์ทั้งของอยุธยาและล้านนาจะไม่มีการให้รายละเอียดของเมืองเชียงขึ้นมากนัก แต่ในยุวนพ่ายโคลงต้นได้สร้างเมืองเชียงขึ้นให้เป็นฉากสำคัญของเรื่องที่มีความเชื่อมโยงกับฉากอื่น ๆ ในเรื่องได้อย่างสัมพันธ์กลมกลืน และมีผลกับการเล่าเรื่องอย่างเป็นเหตุเป็นผลสอดคล้องกันเป็นอย่างดี นอกจากนี้ยังมีการสร้างเรื่องราวและให้รายละเอียดของเมืองเชียงขึ้นอย่างมีนัยยะ ไม่ว่าจะเป็นการเพิ่มเหตุการณ์เกี่ยวกับมืงดงนครและนางเมือง และการบรรยายเมืองเชียงขึ้นอย่างละเอียด เมืองเชียงขึ้นจึงกลายเป็นพื้นที่ของการประกอบสร้างวีรกรรมของสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถในยุวนพ่ายโคลงต้นให้มีความชอบธรรมอย่างชัดเจน ภาพลักษณ์ที่โดดเด่นมากที่สุดของสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถในยุวนพ่ายโคลงต้นจึงเป็นภาพลักษณ์ของพระมหากษัตริย์นักรบผู้ทรงธรรมอย่างชัดเจน

คำสำคัญ : เชียงขึ้น ยุวนพ่ายโคลงต้น วีรกรรม สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ

Abstract

This article aims to study the importance of Chiang Chuen Town in Yuan Phai Khlong Dan to King Borommatrailokkanat's heroic act. The study found that Chiang Chuen or Chaliang was a major city in parallel with Sukhothai Town during the glorious period of Sukhothai Kingdom. In Ayutthaya Era, Chiang Chuen belonged to the Kingdom until Phraya Chaliang disobeyed and turned to Lanna. Generally, the mentioned of Chiang Chuen in historic documents of both Ayutthaya and Lanna does not go deep into details. However, in Yuan Phai Khlong Dan, Chiang Chuen was used as major scene that harmoniously linked to other scenes in the story that contributed to realistic storytelling. Furthermore, the town was significantly described with realistic story and elaborated details such as with the story of Muen Dongnakhorn, Nang Muang and the detailed description of the town. Chiang Chuen, therefore, became a righteous scene for King Borommatrailokkanat's bravery in Yuan Phai Khlong Dan and the most prominent image of him in the story was that of a decent warrior king.

Keywords : Chiang Chuen Yuan Phai Khlong Dan heroic act King Borommatrailokkanat

วัตถุประสงค์ของการศึกษา

1. เพื่อศึกษาความสำคัญของเมืองเชียงซิ่นในการเล่าเรื่องยวนพ่ายโคลงต้น
2. เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างเมืองเชียงซิ่นกับการสร้างวีรกรรมของสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถในยวนพ่ายโคลงต้น

สมมติฐานของการศึกษา

ยวนพ่ายโคลงต้นมีการสร้างฉากเมืองเชียงซิ่นให้เป็นฉากสำคัญของเรื่องที่มีความสัมพันธ์กับฉากอื่น ๆ และมีผลกับการคลี่คลายของเรื่อง การนำเมืองเชียงซิ่นจากพื้นที่ทางประวัติศาสตร์มานำเสนอในยวนพ่ายโคลงต้นซึ่งเป็นพื้นที่ทางวรรณคดีเป็นกระบวนการสร้างความสำคัญให้กับเมืองเชียงซิ่นในฐานะเป็นพื้นที่ของการสร้างวีรกรรมของสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ และเน้นภาพลักษณ์การเป็นพระมหากษัตริย์นักรบผู้ทรงธรรม อันเป็นภาพลักษณ์สำคัญของสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถในยวนพ่ายโคลงต้นให้มีความโดดเด่นและชัดเจนมากขึ้นด้วย

บทนำ

ยวนพ่ายโคลงต้นเป็นวรรณคดีเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถในการทำสงครามชนะล้านนาหรือเชียงใหม่ และเป็นวรรณคดีเฉลิมพระเกียรติสมัยอยุธยาตอนต้นที่มีชื่อเสียงมากที่สุดเรื่องหนึ่ง เพราะมีการประพันธ์ที่โดดเด่นจนเป็นที่ยอมรับกันอย่างกว้างขวางว่า “เป็นวรรณคดีที่แต่งดีอย่างเอกเรื่องหนึ่ง” (สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ 2514 : 5) ลักษณะสำคัญประการหนึ่งของวรรณคดียอพระเกียรติก็คือการนำเรื่องราวที่เกิดขึ้นในอดีตหรือเหตุการณ์ประวัติศาสตร์มาเป็นเหตุการณ์สำคัญในการยอพระเกียรติพระมหากษัตริย์ เนื้อความในยวนพ่าย

โคลงต้นจึงมีการกล่าวถึงพระราชประวัติของสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถไว้อย่างหลากหลาย เช่น การประสูติ การเสด็จขึ้นครองราชสมบัติ และพระราชกรณียกิจต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นการสงครามและการศาสนา แต่จุดเน้นสำคัญของยวนพ่ายโคลงต้นอยู่ที่การทำสงครามกับล้านนาโดยเฉพาะศึกเมืองเชียงซิ่น ในเอกสารทางประวัติศาสตร์ของทั้งฝ่ายอยุธยาและล้านนาไม่ได้มีเรื่องราวการศึกเมืองเชียงซิ่นอย่างชัดเจนมากนัก และไม่มีเนื้อความใดที่จะบรรยายเมืองเชียงซิ่นอย่างละเอียด แต่ในยวนพ่ายโคลงต้นกลับสร้างและให้ความสำคัญกับเรื่องศึกเมืองเชียงซิ่นอย่างมาก แสดงให้เห็นว่าผู้เล่าเรื่องยวนพ่ายโคลงต้นได้ประกอบสร้างเมืองเชียงซิ่นให้มีความสำคัญและโดดเด่นในยวนพ่ายโคลงต้นอย่างมีนัยยะ ซึ่งมีผลต่อการสร้างภาพลักษณ์ของสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถอย่างมากด้วยเช่นกัน

เชียงซิ่นในพื้นที่ทางประวัติศาสตร์ของ “อยุธยา” และ “ล้านนา”

เชียงซิ่นเป็นเมืองที่ไม่มีชื่อปรากฏในเอกสารทางประวัติศาสตร์ของไทย แต่มีปรากฏเรียกชื่อเชียงซิ่นอยู่ในตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่ ตำนานสิบห้าราชวงศ์ และพงศาวดารโยนก ซึ่งกล่าวถึงเรื่องราวของพระยาเชลียงเข้ามา สวามีภักดีพระเจ้าติโลกราช วันหนึ่งพระยาเชลียงเกิดคิดคดทรยศพระเจ้าติโลกราชจึงถูกหมื่นดงนครสังหารพระเจ้าติโลกราชจึงโปรดให้หมื่นดงนครปกครองเมืองเชลียง ภายหลังต่อมาหมื่นดงนครเสียชีวิตก็มีการกล่าวถึงหมื่นดงนครว่าเป็นผู้ครองเมืองเชียงซิ่น ดังตัวอย่างเนื้อความในตำนานสิบห้าราชวงศ์ (2540, หน้า 78 - 79, 86) ที่กล่าวไว้ว่า

...หมื่นดังก์เอาพระ (ยา) ชะเลียงมาเมืองเชียงใหม่หันแล
พระเป็นเจ้าก็ท้อหมื่นดังก์เมืองชะเลียง ปันหมื่นดังก์ได้กินเมืองสองเมือง คือ
เมืองนคร กับเมืองชะเลียง...

ถึงปีลุนนั้น ปีร่วงหม้า แม่ท้าวหอมขตายปีเตาสี ก่าไส้ อยู่ปีกาบสง่า
ศักราชได้ 834 ตัว หมื่นดังก์ผู้กินเมืองเชียงขึ้นตาย
เอาหมื่นแคว้นผู้กินแจ่มไปกินเชียงขึ้นแทน เอาหมื่นกองผู้กินเชียงเรือกไปกินนคร

จากเนื้อความข้างต้นแสดงว่าหลังจากที่ล้านนา
ได้เมืองเชลียงไปครองแล้ว ก็เปลี่ยนชื่อเมืองเชลียง
เป็นเมืองเชียงขึ้น สิ่งที่น่าสนใจก็คือ ในพระราช
พงศาวดารอยุธยาไม่มีการบันทึกชื่อเมืองเชียงขึ้น
ไว้ในเอกสารเลย แม้แต่ช่วงเวลาที่อยุธยาได้เมือง
เชียงขึ้นคืนกลับมาในปี พ.ศ. 2017 ก็มีการระบุชื่อ
ถึงชื่อเมืองเชลียงว่า “ศักราช 836 มะเมียศก (พ.ศ.
2017) เสด็จไปเอาเมืองเชลียง” (พระราช
พงศาวดารกรุงศรีอยุธยาฉบับหลวงสารประเสริฐ
และฉบับกรมพระปรมาภิไธยฯ และพงศาวดาร
เหนือฉบับพระวิเชียรปรีชา (น้อย) เล่ม 1, 2504,
หน้า 8) การเลือกที่จะบันทึกชื่อเมืองเชลียงดังที่
อยุธยาเคยเรียกมาแต่เดิมและไม่บันทึกเรียกชื่อ
เมืองเชียงขึ้นนั้น เป็นการแสดงให้เห็นว่าอาณาจักร
อยุธยาไม่ยอมรับอำนาจของล้านนาในช่วงเวลาที่
เมืองเชลียงตกเป็นของล้านนา ในขณะเดียวกัน
ทางฝ่ายล้านนาก็แสดงสิทธิ์และอำนาจบนพื้นที่นั้น
ด้วยการเปลี่ยนชื่อเรียกเมืองใหม่ การบันทึกชื่อ
เมืองเชียงขึ้นหรือเมืองเชลียงในเอกสาร
ประวัติศาสตร์ของอยุธยาและล้านนาจึงเป็นเหมือน
การแสดงและรักษาอำนาจของตนเองบนพื้นที่
ประวัติศาสตร์ของแต่ละฝ่าย

เมืองเชลียงหรือเมืองเชียงขึ้นเป็นเมืองที่มีความ
สำคัญมาตั้งแต่ก่อนอาณาจักรสุโขทัยจะสถาปนา
ขึ้น มีหลักฐานว่า อาณาจักรเชลียงเป็นอาณาจักร
ที่ปกครองเมืองกว่า 60 เมือง ชาวเมืองนิยมใช้
เครื่องถ้วยชามที่จีนส่งมาขาย และมีการใช้เงินตรา

ที่ทำจากตะกั่ว (ขจร สุขพานิช, มปป., หน้า 143)
หากเป็นไปตามหลักฐานดังกล่าว แสดงว่าเมือง
เชลียงเคยเป็นอาณาจักรขนาดใหญ่ที่รุ่งเรืองมา
ก่อน

ในสมัยสุโขทัยมีการบันทึกถึงเมืองเชลียงไว้ใน
ศิลาจารึก เช่น ศิลาจารึกหลักที่ 1 มีเนื้อความกล่าว
ถึงชื่อเมืองเชลียงไว้ว่า “จารึกอันหนึ่ง มีในเมือง
เชลียง สถาปนาไว้ด้วยพระศรีรัตนธาตุ” (ประชุม
ศิลาจารึก ภาคที่ 1 จารึกกรุงสุโขทัย, 2515, หน้า
10) ในศิลาจารึกจารึกวัดศรีชุม (ศิลาจารึกหลักที่
2) ก็มีการกล่าวถึงเมืองเชลียงเช่นกันว่า “ปู่ชื่อพระยา
ศรีนาวนัถม.....เป็นพ่อ.....สร้างในนครสองอัน
อันหนึ่งชื่อนครสุโขทัย อันหนึ่งชื่อนคร
ศรีสัชชาลัย..... พระ.....นั้น.....เป็นขุนยี่
ขุนนางนัก.....เมืองชเลียง.....” (ประชุมศิลา
จารึก ภาคที่ 1 จารึกกรุงสุโขทัย, 2515, หน้า 27)
นอกจากนี้ หลักฐานทางโบราณคดีที่พบที่วัดพระ
ศรีรัตนมหาธาตุเชลียงและวัดเจ้าจันทร์ ทำให้นัก
โบราณคดีสันนิษฐานว่ามีชุมชนอยู่ที่เมืองเชลียงมา
แล้วตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 18 เป็นเมืองโบราณเก่า
แก่ตั้งอยู่ริมฝั่งตะวันตกของแม่น้ำยม (มานพ วัฒนศรี,
2546, หน้า 20 - 21) พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชวินิจฉัย
สอดคล้องตามข้อสันนิษฐานของพระยาอุทัยว่า
เมืองเชลียงน่าจะเป็นเมืองลอง แขวงนครลำปาง
ซึ่งเป็นเมืองเก่ามีพระมหาธาตุใหญ่ ตั้งอยู่ริมลำน้ำยม
(พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2515,

หน้า 34 – 35) แต่ภายหลังมีนักวิชาการทางด้านโบราณคดีและประวัติศาสตร์ได้ศึกษาเกี่ยวกับที่ตั้งของเมืองเชลียง ก็มีข้อสันนิษฐานว่าเมืองเชลียงและเมืองศรีสัชนาลัยเป็นเมืองเดียวกัน เชลียงเป็นชื่อที่เรียกมาก่อนหมายถึงบริเวณที่มีวัดพระบรม

ธาตุเชลียงและวัดเจ้าจันทร์ตั้งอยู่ (ศรีศักร วัลลิโภดม, 2552, หน้า 20) ซึ่งสอดคล้องกับพระนิพนธ์ของสมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ (อ้างถึงในมานพ ถนอมศรี, 2546, หน้า 26) ที่ทรงอธิบายเกี่ยวกับเมืองเชลียงไว้ว่า

...เรื่องเมืองเชลียงนี้ ได้ตรวจหากันมาอีกช้านาน จึงได้ความเป็นแน่ชัดว่าคือ เมืองสวรรคโลกนั่นเอง เดิมทีเดียวเรียกว่าเมืองเชลียง ตัวเมืองอยู่ตรงที่ยังมีพระปรางค์ศรีรัตนมหาธาตุที่กล่าวถึงในศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหง แต่เดิมนั้นชาวเมืองเรียกกันว่า วัดน้อย ครั้นต่อมาเห็นจะเป็นน้ำเซาะตลิ่งพังซานเมืองหมดไปทุกที่ กษัตริย์ราชวงศ์พระร่วงจึงสร้างเมืองใหม่ บริเวณแก่งหลวงเหนือเมืองเชลียงเดิมขึ้นไปประมาณ 20 เส้น แล้วขนานนามเมืองนั้นว่าเมืองศรีสัชนาลัย แต่ชาวประเทศอื่นยังคงเรียกเมืองเชลียง ทั้งพวกเชียงใหม่และพวกกรุงศรีอยุธยา ดังพึงเห็นได้ในบานแผนกกฎหมายลักษณะลักพาของพระเจ้าอู่ทอง และในหนังสือลิลิตยวนพ่าย ก็เรียกว่า เมืองเชลียง มิได้เรียกว่า ศรีสัชนาลัย มาจนเมืองเหนือทั้งปวงตกเป็นอาณาเขตของกรุงศรีอยุธยา จึงขนานนามว่า เมืองสวรรคโลก เรียกรวมทั้งเมืองเชลียงและเมืองศรีสัชนาลัยรวมกัน ชื่อเดิมก็เป็นอันสูญไปทั้งสองเมือง

เมืองเชลียงหรือเชียงขึ้นอาจไม่ใช่เมืองศูนย์กลางของทั้งอาณาจักรอยุธยาและล้านนา แต่เป็นเมืองที่สำคัญทางยุทธศาสตร์เมืองหนึ่ง ทั้งนี้เนื่องจากเชียงขึ้นเป็นเมืองที่มีลักษณะภูมิประเทศที่ดีในการป้องกันข้าศึก จากหลักฐานทางโบราณคดี เมืองเชียงขึ้นหรือเมืองเชลียงนี้เป็นเมืองที่ตั้งอยู่ทางฝั่งตะวันตกของแม่น้ำยม เป็นบริเวณที่สูงเชิงภูเขาและลำน้ำไหลคดงเป็นไส้ไก่ (ศรีศักร วัลลิโภดม, 2552, หน้า 47) ลักษณะภูมิประเทศของเมืองเชลียงหรือเมืองศรีสัชนาลัยมีภูเขาโอบล้อมและมีแม่น้ำยมไหลผ่าน ทำให้เป็นเมืองที่มีลักษณะภูมิประเทศที่ดีและเป็นที่ยุทธศาสตร์ของทั้งอาณาจักรอยุธยาและอาณาจักรล้านนา หลังจาก

อาณาจักรอยุธยาเสียเมืองเชลียงให้แก่อาณาจักรล้านนาในปี พ.ศ. 2003 ทั้งฝ่ายอยุธยาและล้านนาต่างก็ทำสงครามแย่งชิงเมืองต่าง ๆ ระหว่างกันเสมอ และเมื่อสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถทรงยกทัพไปตีเอาเมืองเชียงขึ้นหรือเมืองเชลียงคืนมาได้ในปี พ.ศ. 2017 ในปีถัดมาพระเจ้าติโลกราชก็ทรงมาเจริญสัมพันธไมตรีและหย่าศึกต่อกัน เพราะต่างฝ่ายก็สูญเสียสรรพกำลังในการทำสงครามกันอย่างมาก อาจจะกล่าวได้ว่าศึกเมืองเชียงขึ้นเป็นศึกที่มีความสำคัญในการต่อสู้ระหว่างอยุธยาและล้านนา การที่อยุธยาทำสงครามยึดเมืองเชียงขึ้นคืนมาน่าจะเป็นที่จดจำของผู้คนจนนำมาประพันธ์เป็นเหตุการณ์สำคัญในยวนพ่ายโคลงฉันท์ แม้ว่าจะไม่มี

การบันทึกลงไปในเอกสารทางประวัติศาสตร์อย่างชัดเจนก็ตาม

เชียงขึ้น: ฉากสำคัญในยวนพ่ายโคลงตัน

ยวนพ่ายโคลงตันเป็นวรรณคดีเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถในการทำสงครามเอาชนะล้านนา เนื้อความในยวนพ่ายโคลงตันกล่าวถึงการทำสงครามระหว่างอยุธยากับล้านนาอยู่หลายครั้ง เช่น การปราบพระยาสุริยราชที่เอาใจออกห่างไปเข้ากับล้านนา และการป้องกันเมืองพิษณุโลก แต่การสงครามเมืองเชียงขึ้นเป็นจุดเน้นสำคัญของยวนพ่ายโคลงตัน เมืองเชียงขึ้นในยวนพ่ายโคลงตันจึงถูกประกอบสร้างให้เป็นฉากสำคัญของเรื่อง

ฉาก (setting) เป็นองค์ประกอบหนึ่งของเรื่องเล่า เป็นสภาวะแวดล้อมของเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในเรื่องเล่า ฉากอาจจะเป็นเนื้อความที่มีความสำคัญมากหรือน้อยในเรื่อง มีความสอดคล้องหรือขัดแย้งกัน

คลุมเครือหรือว่าชัดเจนก็ได้ (Gerald Prince, 2003, หน้า 88) ฉากในเรื่องเล่ามีหลายลักษณะทั้งสถานที่ ธรรมชาติ เวลาหรือยุคสมัย และนามธรรมต่าง ๆ เช่น วัฒนธรรม ความเชื่อ และค่านิยม ฉากในเรื่องเล่าไม่ได้ทำหน้าที่เพียงแสดงตำแหน่งหรือสภาพแวดล้อมที่เหตุการณ์เรื่องเล่า และมีใช้เป็นเพียงเครื่องประดับชั่วคราวที่เพิ่มสีสันและความน่าดูให้แก่ฉากของเรื่องแต่ง แต่ยังเป็นความผูกพันที่แนบแน่น เนื่องจากสถานที่ที่มีหน้าที่ในเรื่องด้วย (โรลองด์ บุร์เนฟ อ้างถึงใน วลัย วิวัฒน์ศรี (แปล), 2541, หน้า 186) หน้าที่สำคัญของฉาก ก็คือการสร้างอารมณ์ของเรื่องเล่า (Seymour Chatman, 1980, หน้า 141) นอกจากนี้ Leonard Lutwack (1984, หน้า 31) ได้อธิบายถึงบทบาทของสถานที่ในวรรณกรรมไว้ว่ามีหน้าที่แสดงทั้งลักษณะทางภูมิศาสตร์และเชิงอุปลักษณ์ การวิเคราะห์สถานที่ทั้งหลายในวรรณกรรมไม่อาจจะเลียงเรื่องจุดมุ่งหมายเชิงสัญลักษณ์ได้

As with all literary materials, place has a literal and a symbolical value, a function serving both geographical and metaphorical ends. But the literal and geographic aspect of place is always under the strain that all literature feel to attain the condition of poetry, of symbol, and it is difficult to avoid the proposition that in the final analysis all places in literature are used for symbolical purposes even though in their descriptiveness they may be rooted in fact.

ยวนพ่ายโคลงดั้น มีฉากสถานที่หลายฉาก และนำเสนอฉากสถานที่ด้วยการระบุเพียงชื่อสถานที่เกิดเหตุเท่านั้น ไม่มีการบรรยายฉากอย่างละเอียด เช่น เมืองอยุธยา เมืองพิษณุโลก และเมืองสุโขทัย แต่สำหรับฉากเมืองเชียงขึ้นมีการนำเสนอทั้งการระบุชื่อสถานที่และการบรรยายฉากอย่างละเอียด ทั้งนี้การระบุชื่อเมืองเชียงขึ้นแต่ไม่ได้บรรยายสภาพหรือลักษณะของเมืองไว้นั้น มีการระบุถึงคำว่า “เชียงขึ้น” ไว้ 2 ลักษณะ คือ การระบุเชียงขึ้นที่มีความหมายถึงผู้คนในเมืองเชียงขึ้น ได้แก่ “แกลงปางขยงขึ้นเศร้า ใจพล พรันนา” (ยวนพ่ายโคลงดั้น: โคลงบทที่ 74) และ “บัดนั้นขยงขึ้นเศร้า ศรีสาว แลนา” (ยวนพ่ายโคลงดั้น: โคลงบทที่ 127) และการระบุถึงเชียงขึ้นที่หมายถึงสถานที่ ได้แก่ “เปนเดิมคักกลรร ขยงขึ้น คินแฮ” (ยวนพ่ายโคลงดั้น: โคลงบทที่ 103) “ยงขยงขึ้นดลโดย คาราช เรวแฮ” (ยวนพ่ายโคลงดั้น: โคลงบทที่ 114) “กลอยมาแต่งการกรร ขยงขึ้น เองแฮ” (ยวนพ่ายโคลงดั้น: โคลงบทที่ 153) ดังนั้นคำว่า “เชียงขึ้น” จึงถูกนำมาใช้ในความหมายทั้งเป็นสถานที่และผู้คนในเชียงขึ้น

ส่วนการบรรยายฉากเมืองเชียงขึ้นอย่างละเอียดนั้นมีการบรรยายไว้ในตอนที่เมืองเชียงขึ้นกำลังเตรียมเมืองเพื่อรับศึกของสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ มีการบรรยายเมืองเชียงขึ้นไว้ ตั้งแต่บทที่ 157 – 174 รวม 18 บท เป็นการบรรยายเมืองเชียงขึ้นอย่างละเอียดทั้งสภาพทางกายภาพและการเตรียมเมืองให้มีความแข็งแรงมั่นคง เพื่อรับศึกจากกองทัพของสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ เช่น กล่าวถึงการถมปิดประตูเมืองทุกแห่ง มีการนำเอาแหลนหลาวมาวางไว้ตรงเชิงเทินทุกช่อง และมีปืนไฟวางตั้งต่อกัน พลเมืองเชียงขึ้นรวมกับพลเมืองเชียงใหม่เรียงรายกันเป็นระเบียบเรียบร้อยเหมือนรั้วที่แน่นหนาแข็งแรง นอกจากการเตรียม

เมืองให้แข็งแรงแล้ว เมืองเชียงขึ้นยังเป็นเมืองที่เอาชนะด้วยกำลังพลได้ยาก เพราะประกอบด้วยเบญจทวารการ คือ ลักษณะเข้าถึงยาก 5 ประการ กล่าวคือ เส้นทางบกมีความมั่นคงแข็งแรงทุกแห่ง มีไพร่พล ช้าง ม้า ล้วนส่งเสียงอื้ออึง มีคลองบางเม้งเป็นช่อกันด้านหน้า มีแม่น้ำยมขวางกั้น มีภูเขา 3 ลูกเป็นแนวป้องกัน และมีคูเมือง 3 ชั้นที่มีความลึกและมีขวกหนามเต็มไปด้วยหนาม เมืองเชียงขึ้นเสริมความมั่นคงของเมืองให้มั่นคงมากยิ่งขึ้นกว่าเมืองเหล็ก มีกำแพงศิลาแลงล้อมรอบต่อเสาเขื่อน ดังคำประพันธ์ต่อไปนี้

- ฌมทวารทุกที่ไว้
ทุกช่องเข่งป็นไฟ
พลเมืองเพ่อมพลชาว
รยบรยบคือร้วร้ง

- เมืองนี้เข่งใช้ด้วย
เบญจทรูตาการ
มรรคาส่วนสกลสฐิร
พลพวกข้างม้าล่วน

- บางเมงเปนชีหน้า
มีแม่ยมเปนแย
เข้าสามเกือกกันกร
คูคอบสามชั้นขรั้ง

- เร่งหมั่นนเหลื่อหมั่นนยั้ง
มีกำแพงแลงเลือน
หัวเมืองเตกสยงกล่าว
ทงขวาทงซ้ายถ่วน

แหลนหลาว
ต่อตั้ง
ชยงใหม่
หน่นนหนา ฯ
ภุชพล ง่ายนา
ฟางถ่วน
ทุกที่
โจษแจ ฯ
ขวางขนน ก้อนแฮ
แก่งกั่น
เมืองมิ่ง เขาแฮ
ขวางแขวง ฯ
วยงเหลก
ต่อต่าย
แก้บ่าว
หมู่หมาย ฯ

(ยวนฟ่ายโคลงดั้น: โคลงบทที่ 169 - 172)

ผู้เล่าเรื่องให้พื้นที่ในการบรรยายเมืองเชียงขึ้นอย่างละเอียด แสดงให้เห็นว่าตั้งใจสร้างฉากเมืองเชียงขึ้นให้โดดเด่น ฉากเมืองเชียงขึ้นที่ถูกประกอบสร้างขึ้นมานี้มีความสำคัญในการเล่าเรื่องยวนฟ่ายโคลงดั้น โดยเฉพาะการกำหนดมุมมองของผู้เล่าเรื่อง และสัมพันธ์ภาพระหว่างฉากอื่นในเรื่อง

1. การกำหนดมุมมองของผู้เล่าเรื่อง

ฉากเมืองเชียงขึ้นที่นำเสนอไว้ในเรื่องยวนฟ่ายโคลงดั้นทั้ง 2 ลักษณะ แสดงให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างการเข้าไปมีบทบาทในเมืองเชียงขึ้นของอยุธยากับระยะของการมองเห็นของผู้เล่าเรื่องยวนฟ่ายโคลงดั้น ผู้เล่าเรื่องยวนฟ่ายโคลงดั้นเป็นผู้เล่าเรื่องแบบผู้รู้ (omniscient narrator) ซึ่งสามารถถ่ายทอดความคิดและความรู้สึกของตัวละครทุกตัวได้ ผู้เล่าเรื่องยวนฟ่ายโคลงดั้นแสดงตนอย่างชัดเจนว่าเลือกอยู่ฝ่ายสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ

เห็นได้จากการแสดงความคิดและความรู้สึกของผู้เล่าเรื่องในทางยกย่องสรรเสริญสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถและติเตียนพระเจ้าติโลกราชแห่งล้านนาเสมอ

แม้ว่าผู้เล่าเรื่องยวนฟ่ายโคลงดั้นจะแสดงตัวว่าอยู่ฝ่ายอยุธยาตลอดทั้งเรื่อง แต่ผู้เล่าเรื่องก็วางระยะการมองเห็นเมืองเชียงขึ้นให้สอดคล้องกับความสัมพันธ์ระหว่างเชียงขึ้นและอยุธยา เนื่องจากเมืองเชียงขึ้นเป็นเมืองหนึ่งในการปกครองของอาณาจักรล้านนา การกล่าวถึงเมืองเชียงขึ้นในช่วงแรกจึงเป็นเพียงการระบุถึงชื่อเมืองเชียงขึ้นเท่านั้น โดยเริ่มกล่าวตั้งแต่พระเจ้าติโลกราชทรงแต่งตั้งให้หมื่นดงนครเป็นเจ้าเมืองเชียงขึ้น จากนั้นก็มีการระบุชื่อเมืองเชียงขึ้นอีกครั้งในตอนที่พระเจ้าติโลกราชทรงคิดระวางหมื่นดงนครจึงทรงสั่งให้ทหารไปตามหมื่นดงนครที่เมืองเชียงขึ้น ดังเนื้อความที่ว่า

● ปางนันทนมหาราชแสง
เอาหมิ่นนครมา
เปนเดิมดักกรร
ไครยิ่งยกไว้ร้าง

.....
● บัดนั้นข้าผู้หีน
ธสงัดไตนตรา
ยงขยงขึ้นคลโดย
เชองขอบเชองไถลวัน

ส่งสรรค์
แต่งตั้ง
ขยงขึ้น คีนแฮ
รอบแดน ฯ

.....
เหนกล แก่วนนา
ถ้องถ้วน
คำราช เรวแฮ
เลือกแกลง ฯ

(ยวนพ่ายโคลงดั้น: โคลงบทที่ 103 - 114)

จากนั้นเมื่อนางเมืองและชาวเมืองเชียงขึ้นคิดจะแข็งเมืองและขอความช่วยเหลือจากสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ ผู้เล่าเรื่องก็เริ่มกล่าวถึงสภาพเมืองเชียงขึ้นมากขึ้น โดยกล่าวถึงเมืองเชียงขึ้นไว้ 2 ครั้ง ในโคลงบทที่ 132 ซึ่งเป็นคำพูดของนางเมืองที่กล่าวกับชาวเชียงขึ้นว่าให้ปิดประตูเมืองวางเงื่อนไขป้องกัน “แห่นับประตูดวง วางเงื่อนไข” (ยวนพ่ายโคลงดั้น: โคลงบทที่ 132) และโคลงบทที่ 134 ซึ่งเป็นเนื้อความของสารที่นางเมืองส่งไปเพื่อขอความช่วยเหลือจากสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ “ปิดประตูเมืองลง เงื่อนกว้าง” (ยวนพ่ายโคลงดั้น: โคลงบทที่ 134) เนื้อความของโคลงบทที่ 132 และโคลงบทที่ 134 มีเนื้อความคล้ายกัน และจะเห็นว่าเริ่มมีการกล่าวถึงสภาพเมืองเชียงขึ้นว่ามีการปิดประตูเมืองและวางเครื่องป้องกันเมือง แต่ยังเป็นเพียงการมองจากสายตาของผู้อยู่นอกเมือง ผู้เล่าเรื่องพยายามแสดงตัวว่าไม่ได้ก้าวล้ำไปพรรณนาและบรรยายสภาพเมืองนอกเหนือไปจากสารที่นางเมืองส่งมา

หลังจากที่นางเมืองและชาวเมืองเชียงขึ้นได้ขอให้อยุธยาเข้าไปช่วยเหลือ ผู้เล่าเรื่องได้บรรยายฉากที่ต่อเนื่องกัน 2 ฉาก คือ ฉากผู้คนเข้ามาสวามิภักดิ์

สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ ซึ่งเป็นการบรรยายชื่อนายทหารที่หนีมาจากเมืองเชียงขึ้นเพื่อเข้ามาขอสวามิภักดิ์สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ และฉากการรบของสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถที่ทรงยกทัพไปยังเชิงช้างศึกที่เมืองเชียงขึ้น จนสามารถตีเสาด้ายของเมืองเชียงขึ้นจนล้มลง เมื่อผู้เล่าเรื่องบรรยายทั้ง 2 ฉากนี้แล้ว จึงบรรยายฉากเมืองเชียงขึ้นอย่างละเอียด ทั้งนี้เป็นการสร้างความสมเหตุสมผลและความน่าเชื่อถือของผู้เล่าเรื่องที่แสดงตัวว่าเป็นคนฝ่ายอยุธยา หากผู้เล่าเรื่องบรรยายขยงภูมิและจุดยุทธศาสตร์ของเมืองเชียงขึ้นอย่างละเอียดก่อนที่จะมีผู้คนจากเชียงขึ้นมาสวามิภักดิ์หรือสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถได้ยกทัพไปยังเชิงช้างศึก ก็อาจจะดูไม่สมเหตุสมผล แต่เมื่อมีฉากทั้ง 2 ฉากนี้ ก็ทำให้มุมมองของผู้เล่าเรื่องที่มีต่อเมืองเชียงขึ้นกว้างและชัดเจนขึ้น

2. สัมพันธภาพกับฉากอื่นในเรื่อง

ศึกเมืองเชียงขึ้นในยวนพ่ายโคลงดั้นมีฉากอื่นที่สัมพันธ์กับฉากเมืองเชียงขึ้น ได้แก่ ฉากผู้คนมาสวามิภักดิ์สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ ฉากกองทัพอของสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ และฉากรบ

ฉากผู้คนจากเมืองเชียงขึ้นมาสวามีภักดีสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถมีส่วนสัมพันธ์กับการบรรยายฉากเมืองเชียงขึ้นในการสร้างความสมเหตุสมผลในการเล่าเรื่อง เพราะผู้คนที่มาจากเมืองเชียงขึ้นย่อมรู้ลักษณะภูมิประเทศของเชียงขึ้นดี ซึ่งส่งผลให้ผู้เล่าเรื่องที่แสดงตัวว่าอยู่ฝ่ายสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถสามารถบรรยายเมืองได้อย่างละเอียด

ส่วนฉากกองทัพเป็นฉากที่ต่อเนื่องจากฉากเมืองเชียงขึ้น มีเนื้อความพรรณนากองทัพของสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถที่จะยกทัพไปตีเมืองเชียงขึ้น ซึ่งพรรณนาอย่างละเอียดเป็นหมวดหมู่ทั้งกองทัพช้าง ม้า ไพรพล และเครื่องประดับกองทัพ การบรรยายฉากกองทัพนั้นนอกจากจะเป็นไปตามขนบวรรณคดีไทยแล้ว ยังเป็นเครื่องยืนยันให้เห็นว่าเมืองเชียงขึ้นเป็นเมืองสำคัญ ทำให้สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถต้องทรงเตรียมกองทัพอย่างยิ่งใหญ่ เพื่อเข้าโจมตีเมือง ผู้เล่าเรื่องให้พื้นที่ในการบรรยายฉากกองทัพตั้งแต่โคลงบทที่ 189 – 265 เป็นจำนวนถึง 76 บท แสดงให้เห็นแสนยานุภาพทางการทหารของสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถที่มีเหนือกว่าการเตรียมพร้อมของเมืองเชียงขึ้น

นอกจากนี้ยังมีผลต่อเนื่องมาถึงการบรรยายกองทัพอยุธยาและกองทัพล้านนา ผู้เล่าเรื่องให้พื้นที่ของฉากรบตั้งแต่บท 266 – 283 จำนวน 17 บท ซึ่งเป็นพื้นที่ไม่มากนัก แต่เป็นการแสดงให้เห็นพระปรีชาสามารถในการรบของสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถอย่างชัดเจน เพราะแม้ว่าเมืองเชียงขึ้นจะเตรียมพร้อมและเข้าตีได้ยากเพียงใด แต่สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถก็ทรงสามารถเข้าโจมตีได้อย่างง่ายดาย

ดังนั้นการสร้างฉากเมืองเชียงขึ้นในยวนพ่ายโคลงต้นจึงมีความสำคัญกับการเล่าเรื่องยวนพ่ายโคลงต้น ทั้งเป็นตัวกำหนดมุมมองการมองเห็นของผู้เล่าเรื่องที่ถ่ายทอดฉากออกมาในเรื่องได้อย่างสม

เหตุสมผล และมีความสัมพันธ์กับฉากอื่น ๆ ในเรื่อง อีกทั้งยังเป็นปมปัญหาสำคัญของเรื่องที่ทำให้เรื่องพัฒนาไปสู่จุดสูงสุดและคลี่คลายในที่สุด

เชียงขึ้น: พื้นที่แห่งการสร้างวีรกรรมอันชอบธรรมของสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถในยวนพ่ายโคลงต้น

ในยวนพ่ายโคลงต้นมีฉากเมืองเชียงขึ้นเป็นฉากสำคัญของเรื่อง ทั้งนี้ฉาก (setting) อาจจะปรากฏในลักษณะของการเป็นสถานที่ (place) และพื้นที่ (space) ก็ได้ สถานที่ (place) เป็นความคิดที่สัมพันธ์อยู่กับลักษณะทางกายภาพและเป็นพื้นที่ที่สามารถวัดขนาดรูปร่างออกมาได้ ในขณะที่พื้นที่ (space) เป็นความคิดที่สัมพันธ์กับการรับรู้ จุดแห่งการรับรู้นี้อาจจะเป็นตัวละครที่อยู่บนพื้นที่นั้นคอยสังเกตและมีปฏิกิริยาตอบกลับต่อพื้นที่นั้น (Mieke Bal, 1999, หน้า 133) นอกจากนี้ พื้นที่ยังถือเป็นสิ่งประดิษฐ์ในฐานะทางวัฒนธรรมที่บรรจุด้วยความหมาย (อภิญา เพ็ญพสุกุล, 2543, หน้า 66) พื้นที่จึงมีความสัมพันธ์กับความคิดและวัฒนธรรมของสังคม แต่ “สถานที่” มีเรื่องของรูปลักษณะทางกายภาพหรือภูมิศาสตร์เข้ามาเกี่ยวข้องด้วย

เชียงขึ้นเป็นสถานที่ในทางประวัติศาสตร์ แม้จะมีปรากฏชื่อเรียกว่า “เชียงขึ้น” อยู่เฉพาะในเอกสารประวัติศาสตร์ของล้านนา แต่ในทางภูมิศาสตร์แล้ว เมืองเชียงขึ้นกับเชลียงที่อยู่อาศัยเป็นชื่อเรียก ก็คือเมืองในตำแหน่งบริเวณเดียวกัน การบันทึกชื่อเมืองในเอกสารประวัติศาสตร์ของอยุธยาและล้านนาที่แตกต่างกันอาจจะเป็นเรื่องของการศึกษาอำนาจในพื้นที่ประวัติศาสตร์ของตนเอง แต่สิ่งที่น่าสนใจก็คือ ยวนพ่ายโคลงต้นซึ่งเป็นวรรณคดีอยุธยาได้นำชื่อเรียก “เชียงขึ้น” มาใช้ในเรื่องโดยตลอดและไม่ปรากฏการใช้ชื่อ

“เชลียง” เป็นไปได้ว่าผู้เล่าเรื่องยวนพ่ายโคลงฉันท์ต้องการประกอบสร้างเมืองเชียงขึ้นอย่างมีนัยยะสำคัญที่สัมพันธ์กับการสร้างวีรกรรมของสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ เมืองเชียงขึ้นในยวนพ่ายโคลงฉันท์จึงมีลักษณะพิเศษกว่าเมืองเชียงขึ้นในเอกสารประวัติศาสตร์ เพราะมีกระบวนการทำให้เมืองนี้มีความสำคัญมากขึ้น การสร้างเมืองเชียงขึ้นให้มีความสำคัญเกิดจาก 2 วิธีการ ได้แก่ การเพิ่มเหตุการณ์เรื่องหมื่นดงนครและนางเมือง และการบรรยายเมืองเชียงขึ้นอย่างละเอียด

1. การเพิ่มเหตุการณ์เรื่องหมื่นดงนครและนางเมือง

ในเอกสารประวัติศาสตร์อยุธยา เมืองเชียงขึ้นหรือเชลียงเป็นสถานที่ที่เคยอยู่ภายใต้อำนาจการปกครองของอาณาจักรอยุธยามาก่อน จนกระทั่งพระยาเชลียงเอาใจออกห่างไปเข้ากับพระเจ้าติโลกราชแห่งล้านนาในปี พ.ศ.2003 เชียงขึ้นจึงกลายเป็นเมืองขึ้นของอาณาจักรล้านนา หลังจากนั้นชื่อเมืองเชลียงก็หายไปจากหน้าประวัติศาสตร์ของอยุธยา จนมาปรากฏชื่ออีกครั้งว่าอยุธยาได้เมืองเชลียงกลับคืนมาในปี พ.ศ. 2017 ส่วนเอกสารประวัติศาสตร์ของทางล้านนาดูจะมีการบันทึกเรื่องราวของเมืองเชียงขึ้นไว้มากกว่าของอยุธยา โดยจะกล่าวถึงเหตุการณ์ที่พระยาเชลียงหันมาเข้ากับพระเจ้าติโลกราช จากนั้นก็เป็นเหตุการณ์เจ้าเมืองเชลียงคิดการทำร้ายหมื่นดงนคร แต่หมื่นดงนครรู้ความเสียก่อน จึงจับตัวพระยาเชลียงให้พระเจ้าติโลกราชลงโทษ จากนั้นพระเจ้าติโลกราชจึงได้แต่งตั้งหมื่นดงนครให้ครองเมืองเชียงขึ้น เหตุการณ์เหล่านี้ไม่มีปรากฏในพระราชพงศาวดารอยุธยาแต่มีปรากฏในยวนพ่ายโคลงฉันท์ แม้ว่าจะไม่ได้เล่าเหตุการณ์เหมือนในพื้นที่เมืองเชียงใหม่ แต่ก็มีความที่คล้ายกัน คือ มีการพูดถึงพระยาเชลียง

ที่เคยเป็นผู้ทรยศ ความผิดของพระยาเชลียงนี้ทำให้ตัวเองต้องพบกับความพินาศเอง พระเจ้าติโลกราชก็ทรงแต่งตั้งให้หมื่นดงนครมาเป็นผู้ดูแลเมืองเชียงขึ้น ดังเนื้อความที่ว่า

● สวานแสนแคลนเคลือมนेत्र
แรงร่ำพิงพาลพุท
ความผิดแห่งตนบยล
ตายก็ตายแล้วไว
● ปางนั้นนมหาราชแสง
เอาหมิ่นนครมา
เปนเดิมดักกลกร
ใครยิ่งยกไว้ร้าง

นับกล เมื่อใด
พรากไท้
ตนาศ เองแฮ
โทษร้ายเหลือตรา ฯ
ส่งสรรค์
แต่งตั้ง
ชยงขึ้น คินแฮ
รอบแดน ฯ

(ยวนพ่ายโคลงคั้น: โคลงบทที่ 102 - 103)

ผู้เล่าเรื่องยวนพ่ายโคลงคั้นได้เริ่มจับเรื่องราวที่เกี่ยวกับเมืองเชียงขึ้นตั้งแต่เหตุการณ์ดังกล่าวนี้ ซึ่งคล้ายกับเหตุการณ์ในพื้นเมืองเชียงใหม่และสิบห้าราชวงศ์ แต่หลังจากเหตุการณ์นี้แล้วนั้น ก็ไม่ปรากฏเรื่องราวของเมืองเชียงขึ้นและหมิ่นดงนคร

ในเอกสารประวัติศาสตร์ของล้านนาอีก จนกระทั่งมีการกล่าวถึงหมิ่นดงนครเสียชีวิตและพระเจ้าติโลกราชทรงแต่งตั้งเจ้าเมืองแจ้ห่มมาครองเชียงขึ้นแทน เหตุการณ์ดังกล่าวนี้ก็มีปรากฏอยู่ในยวนพ่ายโคลงคั้น ดังโคลงบทที่ว่า

● กรุงลาวภพข้าเจ้า
ยกย่างพลพลันทา
กลอยมาแต่งการกร
แซ่ห่ไหนแก้วแก้ว

จอมปราน
เท่าแล้ว
ชยงขึ้น เองแฮ
เลอกเอา ฯ

(ยวนพ่ายโคลงคั้น: โคลงบทที่ 153)

ดังนั้นหากเทียบเหตุการณ์ในเอกสารประวัติศาสตร์และยวนพ่ายโคลงคั้นแล้ว จะพบว่ามีความที่เหมือนกัน คือ พระยาเชลียงถูกลองโทษ หมิ่นดงนครได้ครองเชียงขึ้น และเจ้าเมืองแจ้ห่มมาครองเมืองเชียงขึ้น แต่เนื้อความที่เป็นเรื่องเกี่ยวกับหมิ่นดงนครถูกประหารชีวิต นางเมืองแข็งเมืองและการขอความช่วยเหลือจากสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ รวมทั้งเหตุการณ์เมืองเชียงขึ้นเตรียมเมืองรับศึกจากสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถไม่มีการบันทึกไว้ในเอกสารประวัติศาสตร์ทั้งของอยุธยาและล้านนา ทั้งนี้ในยวนพ่ายโคลงคั้นได้

ให้ความสำคัญในการเล่าเหตุการณ์เหล่านี้อย่างมาก เรื่องราวเหล่านี้จึงมีส่วนอย่างมากในการสร้างความสำคัญให้กับพื้นที่เมืองเชียงขึ้น ทั้งนี้ก็เพื่อให้สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถเข้ามาทำสงครามกับเมืองเชียงขึ้นได้อย่างชอบธรรม เหตุการณ์หมิ่นดงนครและนางเมืองจึงส่งผลถึงจริยธรรมและคุณธรรมของสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถอย่างชัดเจน

2. การบรรยายเมืองเชียงขึ้นอย่างละเอียด

วรรณคดีของพระเกียรติโดยทั่วไปนิยมบรรยายหรือพรรณนาเมืองของตนเองในลักษณะชื่นชมความงามและความเจริญรุ่งเรืองของเมือง ซึ่งส่งผลต่อภาพลักษณ์ของพระมหากษัตริย์ผู้ปกครองแผ่นดินว่าทรงพระปรีชาสามารถที่ทำให้บ้านเมืองเจริญรุ่งเรือง แต่สำหรับยวนพ่ายโคลงด้นกลับไม่ปรากฏการบรรยายเมืองอยุธยาอย่างละเอียด มีกล่าวถึงเมืองอยุธยาและขยายความเพียงเล็กน้อยว่า “พระนครโยททยา ยิ่งฟ้า” (ยวนพ่ายโคลงด้น:

- วัยงป้อมวัยองอาจไว้
ลดเขื่อนขั้วอิน
ปุนกันเกือกกุทวาร
ทุกแห่งหอด้ายแก้ว
- พวงพลช้างม้าคอบ
หัวหมื่นนครครอง
เสโล่หดาบเขนแพน
รางก่อเพลองหน้าตั้ง
- นานาพลไพร่ห้อม
หีนหอกสรรพาฬ
ฝูงหารแข่งขันหาร
พลรบทุกด้านพร้อม
- ปืนอยาย่าเบื่องเว้น
หอกดาบแหลนหลาวหลาย
ปืนไฟรอรูเฒ
อำมรารยร้อยแฉ้ว
- ขวาช้ายหมายหมู่พ้อง
นองนั่งในนางจรัล
รไวรวังทวาร
พลพวหารหัวล้าน
- หลายแถวหลายถ้องถี้
หลายสำหลายสารหลาย
พลลาวลลู่ทั้ง
เตมอาจเตมป้อมป้อง

โคลงบทที่ 63) เมืองที่ผู้เล่าเรื่องยวนพ่ายโคลงด้นให้พื้นที่ในการบรรยายอย่างละเอียดกลับเป็นเมืองของศัตรู คือ เมืองเชียงขึ้น โดยมีการบรรยายลักษณะเมือง การเตรียมพร้อม และความเข้มแข็งของเมืองอย่างละเอียด ดังตอนที่กล่าวถึงการให้ทหารเตรียมประจำการตามป้อมเมือง การลดเขื่อนปิดทาง การเตรียมเครื่องต่อสู้ เตรียมพลช้างพลม้า และไพร่พลพร้อมอาวุธมากมาย ทั้งไพร่พลและอาวุธต่างก็ถูกเตรียมพร้อมในทุกแห่ง ดังคำประพันธ์ต่อไปนี้

แหนหาร แห่นา
ห้วงแฉ้ว
ทวยรรอบ
นั่งนอง ฯ
คอยแหน ทานนา
รอบรั้ง
ขวินไขว่
หนันหนา ฯ
แหนทวาร หอแฮ
เลื่อนล่อม
หาเพื่อน ตายแฮ
ไพร่นาย ฯ
ขึ้นเขม แต่งแฮ
สำแก้ว
ดับอยู่
เขื่อนขนัน ฯ
พลหาญ หีนแฮ
แจกถ้วน
ทุกที่
อยู่อยุธยา ฯ
กันกุ เกอบแฮ
พวกพ้อง
ขยงขึ้น แซงแฮ
ปยมหอ ฯ

(ยวนพ่ายโคลงด้น: โคลงบทที่ 157 - 162)

การบรรยายเมืองเชียงขึ้นอย่างละเอียดในยวนพายโคลงต้นนี้เป็นวิธีการหนึ่งที่ผู้เล่าเรื่องพยายามแสดงให้เห็นความสำคัญของเมืองเชียงขึ้นว่าเป็นเมืองที่มีชัยภูมิที่ดีและมีการเตรียมตัวป้องกันเมืองอย่างเข้มแข็ง ดังนั้นหากสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถจะเข้าโจมตีเมืองเชียงขึ้นจึงไม่ใช่เรื่องที่จะกระทำได้ง่าย พระองค์ต้องทรงทุ่มเทสรรพกำลังอย่างมาก ซึ่งปรากฏว่ามีการบรรยายฉากกองทัพของสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถอย่างยิ่งใหญ่ การเอาชนะเมืองเชียงขึ้นได้จึงแสดงให้เห็นพระปรีชาสามารถของสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถในการสงครามได้เป็นอย่างดี

วิธีการทั้งสองข้างต้นเป็นกระบวนการสร้างความสำคัญให้เชียงขึ้นในยวนพายโคลงต้นมากขึ้นอย่างชัดเจน เมืองเชียงขึ้นจึงไม่ใช่เป็นเพียงหัวเมืองเล็กๆ ทางเหนือเท่านั้น แต่เป็นพื้นที่ที่มีความสำคัญในการแสดงวีรกรรมอันยิ่งใหญ่ของสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ คำว่า “วีรกรรม” คือ การกระทำที่ได้รับยกย่องว่าเป็นความกล้าหาญหรือการกระทำของผู้กล้าหาญ (ราชบัณฑิตยสถาน, 2542, หน้า 1083) หากจะกล่าวถึงเรื่องราวการสร้างวีรกรรมของพระมหากษัตริย์แล้ว ย่อมต้องกล่าวถึงเรื่องการรบและการทำสงครามของพระมหากษัตริย์ในเรื่องภควัคดีตา (แสง มนวิหุต และจำนงค์ ทองประเสริฐ, 2537, หน้า 28 – 29) พระกฤษณะได้สอนพระอรชุนที่กำลังเศร้าสลดพระทัยในการทำสงครามกับญาติพี่น้องของพระองค์ คือ เหล่ากษัตริย์เกาฬ พระกฤษณะได้กล่าวแก่พระอรชุนว่าการทำสงครามเป็นหน้าที่อันชอบธรรมของผู้เป็นพระมหากษัตริย์ iva “พิจารณาหน้าที่โดยตรงของท่านซิ ท่านไม่ควรหวั่นไหว เพราะในนามกษัตริย์ ไม่มีอะไรจะดีกว่าสงครามที่เป็นธรรม...ถ้าและว่า ท่านจักไม่ทำสงครามอันเป็นธรรมเช่นนี้ไซ้ ท่านก็จะละหน้าที่โดยตรงของท่าน

และเกียรติยศของท่าน ได้รับแต่ความชั่วช้าอยู่ฝ่ายเดียว”

แต่สำหรับคติพุทธศาสนาไม่สนับสนุนการทำสงครามฆ่าฟัน เพื่อแย่งชิงอาณาจักกัน แต่มีแนวความคิดเรื่อง พระมหาจักรพรรดิราช เป็นความคิดที่พระพุทธเจ้าทรงใช้ประกาศศาสนาของพระองค์ พระองค์ต้องการแสดงให้เห็นประจักษ์ว่าพระองค์ก็ทรงเป็นพระมหาจักรพรรดิราชพระองค์หนึ่ง แต่พระองค์ไม่ต้องการมีชัยชนะท่วมท้นพิภพโดยการยatraทัพไปปราบแคว้นต่าง ๆ พระองค์ทรงมีพระราชดำริที่จะมีชัยในชมพูทวีปด้วยธรรม คือ วงล้อแห่งธรรม (มณีปิ่น พรหมสุทธิรักษ์, 2547, หน้า 181) ในไตรภูมิพระร่วง (วรรณกรรมสมัยสุโขทัย, 2539, หน้า 67) ก็กล่าวถึงพระมหาจักรพรรดิราชไว้ว่าเป็นผู้ที่กล่าวหรือบัญชาสิ่งใดก็ล้วนตั้งอยู่ในธรรม “แม้ท่านว่ากล่าวถ้อยคำสิ่งใดก็ดีแลบังคับบัญชาสิ่งใดก็ดี ก็เรียบร้อยชอบด้วยทรงธรรมทุกประการแล ท่านนั้นเป็นพระญาทรงพระนามชื่อว่าพระญาจักรวรรดิราช”

ทั้งนี้ยวนพายโคลงต้นเป็นวรรณคดีที่พยายามผสมผสานความคิดทั้งของศาสนาพราหมณ์ฮินดูกับศาสนาพุทธให้รวมอยู่ในองค์สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ ยวนพายโคลงต้นได้สร้างภาพลักษณ์การเป็นพระมหากษัตริย์นักรบของสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถอย่างชัดเจน เห็นได้จากการยกย่องพระปรีชาสามารถในทางการสงครามอย่างมากมาย เช่น ทรงรู้กลศึกหลากหลายและทรงมีชัยชนะในการสงคราม ดังตัวอย่างคำประพันธ์ต่อไปนี้

● กลริริณแม่นัฟยง

กลต๋อกลกรรกล

กลกลตอบลกลคิต

กลตั่งกลตั่งรื้อ

● เซองแก้เค็กใหญ่ให้

เซองรอบรายพลซุก

เซองเค็กสั่งแสงเซอง

เซองซ่งเสียได้รู้

พระภุชณ

กยจก้ง

กลไคร์ ถึงเลย

รอบรณ ๓

หายแรง รวจแฮ

ซุ่มไว้

ลาลาด ก็ดี

รอบการย ๓

(ยวนพ่ายโคลงดั้น: โคลงบทที่ 40 - 41)

ส่วนภาพลักษณ์พระมหากษัตริย์ผู้ทรงธรรม เป็นกระบวนการที่ถูกนำเสนอมาตลอดทั้งเรื่องเช่นกัน ผู้เล่าเรื่องพยายามจะแสดงภาพลักษณ์ของ สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถให้เป็นพระมหากษัตริย์ที่ดำรงพระองค์อยู่ในทางธรรมเสมอ เห็นได้จากการยกย่องพระองค์ว่าเป็นผู้ทรงธรรม การยกย่องพระองค์ว่าทรงรู้แจ้งในธรรม 10 หมวด การยกย่องการเสด็จออกผนวชของพระองค์ และการใช้คำเรียกสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถในยวนพ่ายโคลง ดั้นตลอดทั้งเรื่องด้วยคำเรียกพระพุทธเจ้า คือ สรรเพชญ

เมื่อมีการยกย่องพระองค์เป็นประดุจดั่งพระพุทธเจ้า แต่เนื้อหาต้องการจะยกย่องเรื่องการ ทำสงคราม ซึ่งดูความคิดจะขัดแย้งกัน ผู้เล่าเรื่อง จึงได้สร้างเรื่องราวของหมื่นดงนครและนางเมือง เพื่อสร้างความชอบธรรมอย่างบริสุทธิ์ให้แก่สมเด็จพระ

พระบรมไตรโลกนาถในการเข้าตีเมืองเชียงขึ้น ภาพวีรกรรมของสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถจึง เป็นภาพของผู้กล้าหาญที่ปกป้องและช่วยเหลือผู้มีทุกข์เดือดร้อน ซึ่งก็คือนางเมืองและชาวเมือง เชียงขึ้นที่หนีมา ไม่ใช่ผู้กระหายสงครามที่ปรารถนา จะขยายราชอาณาจักรด้วยการฆ่าฟันผู้อื่น ทำให้ เน้นย้ำภาพลักษณ์หลักของสมเด็จพระบรมไตรโลก นาถในยวนพ่ายโคลงดั้น คือ การเป็นพระมหากษัตริย์นักรบผู้ทรงธรรม ได้อย่างชัดเจน นอกจากนี้ ยังเป็นการตอกย้ำให้เห็นว่าพระเจ้าติโลกราชทรง เป็นพระมหากษัตริย์ที่ไร้คุณธรรม วีรกรรมของ สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถในครั้งนี้จึงเป็นเสมือน การกำจัดบุคคลที่มีความชั่วร้ายดังเช่นพระเจ้า ติโลกราช ดังที่เนื้อความในยวนพ่ายโคลงดั้นได้ เปรียบสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถว่าเป็นดัง พระรามมาปราบทศกัณฐ์ว่า

● ขยชยอำนาจท้าว
รอนราพล่วงลงกา
ขยชยดิ่งติดตาม
ขยชานะได้แก้ว

คือราม
แผ่นแผ้ว
มอลมารค นันนฤ
ครอบครอง ฯ
(ยวนพ่ายโคลงด้น: โคลงบทที่ 289)

เรื่องราวที่ประกอบสร้างขึ้นในพื้นที่เมืองเชียง
ขึ้นล้วนแต่ส่งผลต่อการสร้างภาพลักษณ์ของทั้ง
สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถและพระเจ้าติโลกราช
อย่างมาก เชียงขึ้นในพื้นที่ทางประวัติศาสตร์อาจ
ไม่ได้บรรจุระยะแฝงสิ่งใดออกไปจากการแสดง
อำนาจยึดครองสถานที่แห่งนั้น แต่เชียงขึ้นในยวน
พ่ายโคลงด้นซึ่งเป็นพื้นที่ทางวรรณคดีได้แสดง
นัยยะในการสร้างภาพลักษณ์สมเด็จพระบรม
ไตรโลกนาถในการแสดงวีรกรรมได้อย่างแยบคาย

บทสรุป

เชียงขึ้นเป็นเมืองที่มีความสำคัญในยวนพ่าย
โคลงด้นอย่างมาก ผู้เล่าเรื่องสร้างฉากเมืองเชียงขึ้น
อย่างตั้งใจ เห็นได้จากการวางระยะในการเข้าไป
ใกล้เมืองเชียงขึ้นอย่างแยบยล นั่นคือ การกล่าวถึง
เมืองเชียงขึ้นก่อนที่นางเมืองและชาวเมืองเชียงขึ้น
จะเข้ามาขอสวามิภักดิ์สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ
เป็นเพียงการกล่าวถึงชื่อเมืองเท่านั้น แต่หลังจาก
การเข้าสวามิภักดิ์แล้วนั้น การกล่าวบรรยายเมือง
เชียงขึ้นก็มีความละเอียดมากขึ้น นอกจากนี้
ฉากเมืองเชียงขึ้นยังมีความเชื่อมโยงกับฉากอื่นๆ
ในเรื่องได้เป็นอย่างดี ทั้งฉากก่อนหน้าที่ส่งผลให้
เกิดการบรรยายเมืองเชียงขึ้นอย่างละเอียด และ
ฉากต่อไป คือ ฉากกองทัพและฉากรบ ก็เป็นผล
จากการบรรยายให้เห็นการเตรียมพร้อมของเมือง
เชียงขึ้น ฝ่ายอยุธยาจึงต้องเตรียมกองทัพอย่าง
พร้อมเพรียง

การสร้างเมืองเชียงขึ้นให้มีความสำคัญในเรื่อง
ยวนพ่ายโคลงด้นเป็นการสร้างความหมายใหม่ให้
กับเมืองเชียงขึ้นที่เป็นเพียงสถานที่หรือเมืองหนึ่ง
ในพื้นที่ทางประวัติศาสตร์ เชียงขึ้นได้กลายมาเป็น
พื้นที่แห่งการแสดงวีรกรรมอันเปี่ยมด้วยคุณธรรม
ของสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถอย่างชัดเจน
พระองค์ทรงกระทำสงครามกับล้านนาเพื่อแย่งชิง
เมืองเชียงขึ้น เพราะทรงต้องการช่วยปลดปล่อย
ความทุกข์ของชาวเชียงขึ้นที่ต้องอยู่ใต้การปกครอง
ของพระเจ้าติโลกราชผู้ไร้คุณธรรม วีรกรรมของ
สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถบนพื้นที่เมืองเชียงขึ้น
จึงเป็นความกล้าหาญอันประกอบด้วยคุณธรรมอัน
บริสุทธิ์และน่าชื่นชม

เอกสารอ้างอิง

- ขจร สุขพานิช. (มปป). ราชอาณาจักรเชลียง – ก่อนราชวงศ์พระร่วง. ใน วรณยูพา สนิทวงศ์ ณ อยุธยา และวุฒิชัย มูลศิลป์ (บรรณาธิการ). *อนุสรณ์ศาสตราจารย์ขจร สุขพานิช*. 139 – 158. กรุงเทพฯ: ศึกษิตสยาม.
- ดำรงราชานุภาพ, สมเด็จพระมหา. (2514). คำอธิบาย (เมื่อพิมพ์ครั้งแรก). ใน *ลิลิตยวนพ่าย*. (พิมพ์ครั้งที่ 5). กรุงเทพฯ : บรรณาการ.
- ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่. (2514). กรุงเทพฯ: คณะกรรมการจัดพิมพ์เอกสารทางประวัติศาสตร์ สำนักนายกรัฐมนตรี.
- สมหมาย เปรมจิตต์ (ชำระ). (2540). *ตำนานสิบห้าราชวงศ์ ฉบับสอบชำระ*. กรุงเทพฯ: สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- ประชุมศิลปจารึก ภาคที่ 1 จารึกกรุงสุโขทัย พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพพระราชประสิทธิ์คุณ ณ สุสานวัดราชธานี จังหวัดสุโขทัย. (2515). กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร.
- พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาฉบับหลวงสารประเสริฐและฉบับกรมพระปรมานุชิตฯ และพงศาวดารเหนือฉบับพระวิเชียรปรีชา (น้อย) เล่ม 1. (2504). กรุงเทพฯ: องค์การค้าของคุรุสภา.
- มณีปิ่น พรหมสุทธิรักษ์. (2547). *มณีปิ่นนิพนธ์*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- มานพ ถนอมศรี. (2546). *ศรีสุชนาลัย โบราณสถานสามสมัย*. กรุงเทพฯ: พี พี เวิลด์ มีเดีย.
- ยวนพ่าย จบบริบูรณ์ เอกสารหมายเลข 194. กรุงเทพฯ: หอสมุดแห่งชาติ.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2546). *พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542*. กรุงเทพฯ: นานมีบุ๊ค.
- วรรณกรรมสมัยสุโขทัย. (2539). (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: กองวรรณกรรมและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร.
- วัลยา วิวัฒน์สร (แปล). (2541). *มติดสถานที่ในนวนิยายของฟร็องซัวส์ โมเรียค ค.ศ 1922 – 1941*. กรุงเทพฯ: โครงการตำราคณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ศรีศักร วัลลิโภดม. (2552). *เมืองโบราณในอาณาจักรสุโขทัย*. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: เมืองโบราณ.
- แสง มนวิthur และจำนงค์ ทองประเสริฐ. (2537). *ศรีมหาควัฑคิตา หรือเพลงแห่งชีวิต*. (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพฯ: แพร่พิทยา.
- อภิญา เพื่องฟูสกุล. (2543). พื้นที่ ในทฤษฎีสังคมศาสตร์. ใน *สังคมศาสตร์*, 12(2), 65 – 160.
- Bal, Mieke. (1999). *Narratology Introduction to the Theory of Narrative*. (second edition). Canada: University of Toronto Press.
- Prince, Gerald. (2003). *Dictionary of Narratology*. (Revised edition). U. S. A.: University of Nebraska Press.
- Chatman, Seymour. (1993). *Story and Discourse*. (Sixth edition). New York: Cornell University Press.